

RECENZII

Studii de istorie antică - Omagiu profesorului Ioan Glodariu, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei - Bibliotheca Musei Napocensis - XX, Cluj-Napoca, 2001, 484 pagini

Două prestigioasele instituții academice: Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei și Facultatea de Istorie și Filosofie au editat o culegere de studii dedicată omagierii profesorului Ioan Glodariu, la împlinirea vârstei de 60 de ani. Personalitatea celui sărbătorit, binecunoscută specialiștilor din țară și străinătate, nu mai necesită o prezentare detaliată. Autor sau cuautor a peste zece cărți și a unui număr impresionant de studii, articole, rapoarte de săpături arheologice etc., profesorul clujean s-a impus definitiv ca o personalitate de primă mărime în peisajul istoriografic românesc.

În același timp, printr-o activitate organizatorică intensă în sfera cercetării arheologice, ca și în cea a vieții academice, cel omagiat și în acest domeniu, s-a distins în mod deosebit. În acest sens, nu putem omite faptul că profesorul Glodariu, în mai multe misiuni oficiale, s-a implicat cu competență și înțelegere în viața Catedrei de Istorie de la universitatea suceveană.

Prietenii, colegii și unii dintre foști studenți și-au reunit eforturile în realizarea acestui volum omagial conținând 38 de studii, însumând peste 480 de pagini, cu o tematică, în general, asemănătoare sferei de preocupări științifice a celui sărbătorit. Cum este și firesc precumpănesc contribuțiile cercetătorilor transilvăneni, dar nu lipsesc nici cele provenite din Moldova, atât de la est, cât și de la vest de Prut sau cele de la sud de Carpați. Astfel, volumul cuprinde studii privind tot spațiul românesc.

Nu este aici cadrul să analizăm, în parte, fiecare din cele 38 de studii, cu valențele și calitățile lor. Predomină, în general, studiile de arheologie cu o diversitate mare de preocupări, dar sunt și contribuții ale cercetărilor interdisciplinare. Toate cele de mai sus determină ca volumul aici prezentat să-și etaleze valențe apreciabile. Nu trebuie să trecem cu vederea prezentarea grafică a cărții (realizată într-o bună tipografie din Deva), ceea ce îi conferă o ținută distinsă, comparabilă cu multe tipărituri europene a căror calitate o apreciem și spre care tindem.

Mircea Ignat

Viorica Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Ed. "Carpații Răsăriteni", Sfântu Gheorghe, 2000 (224 pagini text + 9 pagini de tabele + 126 de planșe)

Apariția editorială pe care doresc să o semnalez aparține unei tinere cercetătoare care a studiat profund cultura dacică din estul Transilvaniei, din secolele III a. Chr. până în sec. I p. Chr. De la început subliniez două calități deosebite ale cărții: prima, rigoarea științifică, a doua, ținuta grafică de excepție.

Cu un plan bine structurat, în demersul autoarei se analizează, în primul rând, cadrul geografic în care își plasează cercetarea, capitol urmat de un istoric al cercetărilor, unde se regăsesc menționate contribuțiile tuturor arheologilor care au vizat această zonă.

Repertoriul descoperirilor dacice, cel de-al treilea capitol, extins pe 65 de pagini, reprezintă partea cea mai solidă a cărții. Aici, cu acribie și cu o riguroasă sistematizare, sunt prezentate și caracterizate diverse descoperiri dacice din 168 de localități moderne. Pornind de la acest repertoriu sunt analizate așezările deschise sau fortificate, cetățile, ca apoi investigarea să aibă în vedere categoriile de vestigii materiale (ceramică, unelte, piese de podoaba etc.), care definesc civilizația dacică a vremii. În fine, considerațiile finale sunt menite să ne familiarizeze cu specificul zonei cercetate și rolul ei de liant între diferite spații ale Daciei preromane. Este

prima lucrare din literatura de specialitate care relevă, într-o manieră convingătoare, realitățile lumii dacice din estul Transilvaniei, în secolele mai sus specificate.

Mulțimea și varietatea descoperirilor arheologice impresionează și acest fapt dă o altă dimensiune zonei cercetate pe care o consideram, până la lecturarea cărții de față, ca fiind periferică; impresionantele vestigii din Munții Șureanu eclipsând celelalte teritorii transilvănene. Recentele cercetări arheologice din Țara Bârsei ca și cele relevate de Viorica Crișan schimbă, cel puțin pentru semnatarul acestor rânduri, imaginea despre țara dacilor, pe care trebuie să o vedem acum mult mai variată și mult mai bogată.

În acest sens, vestigiile dacice plasate pe cealaltă parte a Carpaților, la răsărit, în Moldova, par a se împleti armonios cu cele din estul Transilvaniei. "Provocarea", în sensul bun al cuvântului, lansată de Viorica Crișan ar impune o astfel de sinteză și pentru spațiul submontan moldav. Cele trei zone mai sus precizate, din care una beneficiază deja de o temeinică sinteză, ar da o altă dimensiune Daciei răsăritene.

În fine, în această succintă semnalare, nu pot omite cea de a doua calitate remarcabilă a cărții. O prezentare grafică de excepție are darul să evidențieze un text științific reguros redactat. Avem dovada, nu numai a calității de cercetător științific al autoarei, ci și acel talent, mai rar întâlnit la arheologi, de realizator al desenelor cărții, cu nimic inferioare celor care apar în publicațiile vest-europene.

Felicitând autoarea pentru demersul său istoriografic, suntem bucuroși să remarcăm și activitatea de cercetare și de editare pe care o desfășoară Muzeul Carpaților Răsăriteni din Sfântu Gheorghe, una dintre realizări fiind chiar lucrarea mai sus semnalată.

Mircea Ignat

Vasile Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad - Valea Seacă (sfârșitul sec. al III-lea - a doua jumătate a sec. al V-lea)*, volum îngrijit de Eugenia Popușoi, Ed. Arc 2000, București, 2004 (245 pagini text + 433 pagini de ilustrații)

Toți arheologii care se preocupă de studierea primelor secole ale erei creștine recunosc importanța majoră a descoperirilor de la Bârlad-Valea Seacă. Aici, între anii 1960 și 1986, s-au desfășurat, cu unele întreruperi, săpături arheologice care au relevat două situri: o așezare (cu 45 de locuințe, la care se adaugă anexe, cuptoare, gropi etc.) și o necropolă, contemporană cu așezarea (cu 547 de morminte). Un imens tezaur informațional ! Despre aceste investigații, de-a lungul anilor, autorul cercetării, arheologul și muzeograful Vasile Palade, a publicat 22 de studii și rapoarte de săpături, având ca țintă finală realizarea unei ample monografii. Soarta a decis însă cu totul altceva ! În 1993, harnicul cercetător ne-a părăsit fără să-și împlinească dorința. Se pare că toată această zestre științifică de excepțională însemnătate să fie pierdută pentru totdeauna.

Dar n-a fost să fie așa ! Iată că de la Bârlad, în mod surprinzător, ne-a parvenit un masiv volum de peste 700 de pagini în care descoperirile de Valea Seacă ne sunt comunicate. Colegele (în principal, Eugenia Popușoi, dar și Nicoleta Arnăut, în calitate de director a Muzeului "Vasile Pârvan" din Bârlad) au reușit un fapt uimitor și deocamdată unic în literatura arheologică românească. Printr-o muncă stăruitoare și printr-un devotament admirabil manifestat pentru amplele investigații întreprinse de fostul lor coleg, au reușit publicarea materialelor și observațiilor reșite din săpăturile de la Valea Seacă.

Parcursând arhiva de șantier, schițele unor capitole ce urmau să fie înserate în proiectata monografie, notițe uneori sumare sau incomplete, editoarea acestei lucrări, fără să modifice textele sau concepțiile exprimate de V. Palade în lucrările deja publicate, a izbândit să assembleze și să structureze într-o succesiune logică textul unei monografii arheologice asupra celor două situri de la Bârlad - Valea Seacă. Nu putem decât să ne exprimăm o sinceră admirație, cunoscând că alte situri de aceeași importanță științifică au rămas, din nefericire, într-o uitare totală odată cu dispariția cercetătorilor acestora.

Cartea pe care o prezentăm cuprinde 194 de pagini de text și 690 pagini cu figuri. La acestea se adaugă o prefață semnată de cercetătorul ieșean Ion Ioniță care a avizat științific această editare. Un portret al omului, arheologului și muzeografului Vasile Palade este semnat de prof. univ. Dan Gh. Teodor. În fine, o postfață explicită, scrisă cu modestie, explică metoda utilizată de editoarea acestei valoroase lucrări; toate aceste texte fiind traduse în limbile engleză și franceză.

Masiva monografie cuprinde șapte capitole în care sunt analizate descoperirile din așezare, unde s-au găsit între altele și 32 de ateliere de lucrat piepteni de os (cea mai mare descoperire de acest gen din toată aria culturii Sântana de Mureș-Cerneahov). De asemenea, prezentarea celor 547 de morminte (295 de incinerare și 252 de inhumație), cu un bogat și variat inventar funerar (din nou, una dintre cele mai mari necropole de acest gen din spațiul românesc), constituie un alt capitol esențial al monografiei. Având în vedere numai dimensiunile mai sus specificate ne putem lesne imagina importanța cercetărilor întreprinse de V. Palade. Capitolele dedicate studierii diferitelor aspecte: ocupații, manifestări magico-religioase ca și asupra variatelor tipuri de obiecte se bazează deci pe un voluminos material arheologic, ceea ce va permite cercetătorilor să formuleze viitoare concluzii pertinente.

Cred că mă alătur tuturor arheologilor care apreciază această admirabilă restituire a muncii de o viață a fostului nostru coleg. În același timp, nu putem omite nici efortul, nici abnegația și fidelitatea celor de la Bârlad care au realizat masivul volum și care au reușit chiar să sensibilizeze Ambasada U.S.A. de la București care a finanțat această apariție editorială de excepție.

Mircea Ignat

“Revista română de istorie a cărții”, București, Anul I, Numărul 1, 2004, 144 p.

La sfârșitul anului trecut, în condiții grafice excelente, cu un sumar variat și deosebit de interesant, și-a făcut apariția o nouă revistă anuală, ce se dorește a fi continuatoarea mai vechilor Studii și Cercetări de bibliologie, „Revista română de istorie a cărții”, sub egida celor trei importante instituții de cultură bucureștene: Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Centrală Universitară și Biblioteca Națională a României.

Dorința inițiatorilor, enunțată în semnalul revistei, a fost ca în anul 2008, când se vor împlini 500 de ani de la apariția primei tipărituri românești, să existe o revistă de profil.

Cuvântul înainte este semnat de acad. Gabriel Ștrempel, care, în numele Colegiului de redacție (din care mai fac parte: dr. Doru Bădără, prof. univ. dr. Mircea Anghelescu și prof. univ. dr. Mihai Mitu), apreciind sumarul revistei, îi urează viață lungă, „mai lungă decât au avut seriile precedente”.

Acest prim număr al revistei, editat cu sprijinul Ministerului Educației și Cercetării, este structurat, în principal, pe câteva secțiuni mari (carte veche românească, carte veche străină, carte manuscrisă și carte contemporană), care-și fac intrarea printr-o ilustrație potrivită și un citat adecvat, precum și două rubrici mai mici: *Biblion* și *Agenda*.

Prima secțiune, cea mai consistentă, **Pentru o hermeneutică a slujitorilor cărții în spațiul românesc: autori, editori, tipografi**, debutează cu demersurile, nu ușoare, ale lui Florian Dudaș, în **Identificarea unei traduceri din opera lui Samuil Micu**, (pp. 5-15). Este vorba de *Cuvântare despre posturile Bisericii grecești a Răsăritului*, carte tipărită la Buda, în anul 1828, prin grija lui Samuil Vulcan. În articolul **Confecționarea caracterelor tipografice în Țările Române la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea**, (pp.16-19), Doru Bădără demonstrează, cu multe citate din surse diverse „... că tipografii români erau capabili să asigure un ciclu complet de confecționare – pe traseul patriță (poanson) – matriță – litera turnată – pentru caracterele tipografice pe care le foloseau” (p.16). În continuare, Gabriela Mircea și Ioan Mircea aduc în discuție un material arhivistic inedit în contribuția **Din „rațiunile” tipografiei blăjene: o listă de „percepțiuni” bănești întocmită în anul 1782**, (pp.

20-28). Rând pe rând, se comentează proveniența încasărilor bănești ale tipografiei. În Anexă, avem o listă cu cărțile vândute direct din tipografie de către prefect, în anul 1782. Doina Dreghiciu și Gabriela Mircea ne rețin atenția cu **Particularități edite și inedite ale unor exemplare ale Molitvenicului de Bălgrad din 1689**, (pp.28-38). Având la dispoziție fonduri generoase de carte veche, deci și posibilitatea de a întâlni și a compara mai multe exemplare dintr-un titlu, autoarele, cu multă experiență în studiul cărții vechi, aduc în prim plan problema spinoasă a edițiilor și tirajelor, cu referire strictă la această carte bălgrădeană. Desigur, cu gândul la marele eveniment al comemorării voievodului moldav, Alexandru Ligor ne prezintă **Cărți vechi datorate clericilor ortodocși români privitoare la Ștefan cel Mare și Sfânt**, (pp. 38-43). Sunt evocate numele unor cunoscuți caligrafi și miniaturişti, cronicari și ierarhi cărturari, de la cunoscutul Nicodim la Samuil Micu Klein și Iacob Stamati, nume care ne-au lăsat „... pagini originale, importante, privitoare la același domnitor”. Această primă secțiune se încheie cu articolul prof. Mircea Angheliescu, **Un scriitor din epoca Unirii: Vasile Boerescu**, (pp. 43-50). Ni se supune atenției un text nesemnat, un itinerar de călătorie în județele din sudul țării, publicat în ziarul **Naționalul**, în cursul anului 1859. Având în vedere particularitățile textului, colaboratorii ziarului și preocupările lor, autorul este identificat în persoana lui Vasile Boerescu, de altfel și redactorul numitului ziar.

Următoarea secțiune cuprinde rezultate ale cercetărilor în domeniul cărții străine, **Cartea străină în colecții românești**. Prof. Mihai Mitu scrie **Din nou despre incunabulul cracovian de la Brașov** (pp. 52-62). Aflăm date importante despre activitatea primei tipografii cu caractere chirilice de la Cracovia, despre contribuțiile românești privind această tipografie și unicul exemplar, produs al acestei tipografii, un *Triod înflorat*, din anul 1491, păstrat astăzi la Muzeul Culturii Românești din Șcheii Brașovului. Ne-au mai atras atenția comentariile de la sfârșit cu privire la: Presupusa „comandă moldovenească” de cărți, adresată acestei tipografii; Manuscrisele moldovenești ca model pentru tipărișturile de la Cracovia; Considerații asupra unor particularități ale exemplarului brașovean. Elena Maria Schatz, ea însăși autoarea unui apreciat catalog de incunabule, ne prezintă **Date noi referitoare la Catalogul Colectiv al incunabulelor din România**, (pp. 63-70). Pentru început, ne face un util istoric al cercetării incunabulelor în Europa, apoi se oprește asupra stadiului în care se află Catalogul colectiv al incunabulelor din România. Spre sfârșit, ne semnalează, pentru prima dată, 10 incunabule din diverse colecții din țară. Impresionează aprecieri de felul: „unicul exemplar din această lucrare, existent într-o colecție din România”, „acesta este unicul exemplar...”, „este singura lucrare a acestui autor existentă într-o colecție din România”.

Secțiunea de manuscrise, **Cartea manuscrisă și „vecinătățile cărții” (scrisori, jurnale, foi volante)**, se deschide cu articolul semnat de Olimpia Mitric, **Manuscrise românești în colecții botoșănene (secolele XVII-XX) – prezentare generală** (pp.72-77), care ne prezintă, multe în premieră, manuscrisele păstrate la Filiala Botoșani a Direcției Județene a Arhivelor Naționale, Mănăstirea Vorona (pe lângă care se găsește Depozitul centralizat de carte veche al județului) și Muzeul Județean de Istorie. În **Practici judiciare de la început de secol XIX în Țara Românească – în jurul unei Hotărâri a Înalțului Divan din 5 iulie 1833** (pp. 77-83), Dana Silvia Țilică ne face cunoscut conținutul unui document, mai exact, o copie legalizată, din anul 1833, păstrat în colecțiile Bibliotecii Naționale a României, un litigiu între doamna Ephrosini Șuțu, văduva domnitorului Alexandru Șuțu, și vornicul Filip Lenș, cu multe divagații genealogice. Semnificațiile multiple ale corespondenței Louis Gillet - Marta Bibescu ne sunt dezvăluite de către Mariana Jaklovszky în **Scrisorile lui Louis Gillet către Marta Bibescu - un „jurnal psihologic”** – (pp. 84-87). Scrisorile provin din fondurile Bibliotecii Naționale a României. Altă corespondență inedită, cea dintre bucovineanul S. Fl. Marian și Ioan Bianu, ne este prezentată de Cristina Bădără în **Corespondența Simion Florea Marian - Ioan Bianu aflată în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din București**, (pp.88-113). Sunt 24 de scrisori expediate din Suceava, în perioada 1887-1905, lui Ioan Bianu. Dată fiind importanța subiectelor abordate, în Anexă, ne sun transcrise toate aceste scrisori.

Secțiunea ultimă, **Pentru o istorie contemporană a cărții românești**, cuprinde un singur titlu, **Fonduri secrete în Biblioteca George Barițiu din Brașov (1945-1989)** (pp. 115-124), deosebit de incitant, despre formele de epurare a cărților din biblioteci, semnat de Daniel Nazare. Propunerea din final, merită toată atenția: „O bibliotecă a cărților interzise în perioada comunistă ar fi utilă și în România, chiar dacă nu vom ști prea curând câte cărți au fost epurate cu adevărat”.

La rubrica **Biblion** (pp.125-131), sunt recenzate trei volume de către Olimpia Mitric (2) și Lucian Popa (1), iar Doru Bădără semnaleză trei cursuri de istoria cărții și tiparului apărute în tot atâtea centre universitare: Timișoara, Sibiu și Brașov.

Agenda (pp. 132-134), ne face cunoscute programele a două importante expoziții de carte veche și valori bibliofile organizate de Muzeul Național Cotroceni. Sperăm ca în viitor, această rubrică să cuprindă informații de la nivelul întregii țări.

Ultimele pagini (135-144), sunt rezervate rezumatelor tuturor lucrărilor în limbi de circulație internațională.

Numeroasele reproduceri color întregesc imaginea acestui prim număr al revistei de o înaltă ținută științifică, căreia, la rândul nostru, îi dorim viață lungă.

Olimpia Mitric

Gheorghe Giurcă, *Istoria învățământului din Suceava*, Tipografia S.C. ROF S.A., Suceava, 2004, 412 p.

Cine s-a gândit și a reușit să devină profesor – un Om cu har pedagogic, sensibil, erudit, rămas toată viața în lumea cărților și a studiului, visând permanent să rămână ascultat și admirat, curat la suflet și deschis la noutăți ca un copil, fără să se lase ispitit de afaceri și de demonul devastator al îmbogățirii – are în față două posibilități de a se împlini: prin *cuvântul rostit zilnic*, care să încolțească și să rodească peste ani înzecit și însutit, în profesia celui care îl ascultă, în bancă; „opera” aceasta, nescrisă, transmisă zi de zi, ceas de ceas, fără să poată fi adunată și consemnată în arhive, decât doar în acele suave și firave note din catalog, rămâne aidoma unei comori nevăzute, tainice, greu de analizat și de evaluat, fiindcă e ca lumina cerului și ca ploaia, care acționează încet, clipă de clipă, cu modestie și acribie asupra gliei și bobului, care urmează să crească și să rodească el însuși mâine, târziu, după multă vreme. Dar, uneori, alături de cuvântul rostit, același inginer al sufletelor mai are și *o a doua cale de împlinire* – care ține de *un alt har, mult mai rar – acela al scrisului, al slovei*. În acest caz, profesorul depășește, prin munca sa, hotarele unei singure vieți; el se logodește cu veșnicia, fiindcă *slova* rămâne, este mereu căutată, cercetată, analizată și evaluată, completată sau contestată, corectată sau continuată de mai multe generații. De aceea, un profesor care și scrie are posibilitatea să se adreseze nu numai propriilor săi elevi, ci unor categorii foarte diverse de oameni, știutori de carte, însetați de cunoaștere, de adevăr.

Cu aceste gânduri, am luat în aceste zile în mână și, zorit, am frunzărit noua carte, pe care o citisem în manuscris, *Istoria învățământului din Suceava*, semnată de profesorul Gh. Giurcă. Ea se adaugă altor cărți ale domniei sale, cum sunt monografiile *File din istoria Școlii Normale „Mihai Eminescu” din Suceava, 1949-1994* (Editura Licurici, Suceava, 1994), *George Tofan – o viață închinată școlii* (Editura „Țara Fagilor”, Suceava, 1995, 204 p.) și *Împotriva lui Cronos* (Editura „Țara Fagilor”, Suceava, 2000, 280 p.).

Rod al unor migăloase și serioase căutări și cercetări de mai multe decenii, prin arhive și biblioteci – vom menționa cele mai importante fonduri documentare investigate: Arhivele Naționale, fondul Inspectoratului General Administrativ, fondurile Inspectoratelor Școlare ale regiunii și județului Suceava, ale primăriilor Burdujeni, Ițcani, Suceava etc. – lucrarea este, credem, „cea dintâi istorie cvasiexhaustivă a apariției, evoluției și stării actuale a rețelei de învățământ din actuala capitală a județului.

După ce, în partea introductivă, autorul ne oferă lista abrevierilor, ce le vom întâlni, abundente, de-a lungul textului, el își motivează mobilurile travaliului său, relevând, bunăoară, că Suceava nu a fost o urbe ca oricare alta, ci, timp de aproape două secole, aici a fost capitala Moldovei, în perioada ei de maximă înflorire” apoi, „în condițiile în care în Bucovina s-au așezat atât de multe seminții străine, schimbându-i radical structura etnică a populației, Suceava, situată în partea sudică a provinciei, a rămas orașul cel mai curat românesc, ca și zona înconjurătoare”, fapt ce a conferit urbei sucevene un anumit loc și rol capital în apărarea și afirmarea ființei naționale a românilor din această zonă, care astăzi se află ruptă în două de vicisitudinile celui de-al doilea război mondial; în continuare, autorul fixează și motivează cronologia de la care pornește și unde se oprește temporar cu analiza și evaluarea istoricului acestui cadru instituțional – 1401-1403, când, la Suceava ia ființă Academia Domnească, în vremea mitropolitului Iosif, Grigore Țambac și Moise filosoful, ca limită de plecare și, pe de altă parte, anii 2003, când, la Suceava se mută într-un local propriu, din mediul rural, în incinta Mănăstirii „Sf. Ioan cel Nou” de la Suceava, Seminarul Teologic „Mitropolitul Dosoftei” și, în anul 2004 se lansează ideea înființării unui muzeu al învățământului din Suceava.

Între cele două limite, autorul are grijă să scotocească atent și răbdător fiecare informație, mărturie, relatare despre tot ce-a fost, cum și cât a durat și ce s-a schimbat și adăugat pe parcursul anilor. În prima parte, pe parcursul a circa o sută de pagini, autorul ne poartă spre un larg evantai de considerații necesare, preliminară, prezentându-ne, atât cât socoate de trebuință, Biserica și Școala, ca instituții centrale, vitale în afirmarea și dezvoltarea spiritualității și vitalității românilor, contribuția Societății „Școala Română la dezvoltarea învățământului sucevean, literatura didactică de-a lungul vremurilor, publicațiile școlare, diverse forme de perfecționare, ca, de pildă, cercurile culturale, cercurile pedagogice, Casa Corpului Didactic, Universitatea „Ștefan cel Mare”, instituțiile de îndrumare și control, cantinele școlare și evoluția, dezvoltarea și multiplicarea spațiului de școlarizare.

În cea de-a doua parte a lucrării, autorul face o analiză și evaluare, pe sectoare școlare, cronologic și tematic, privind învățământul preșcolar, primar, secundar (liceal, profesional, tehnic și de specialitate), purtându-ne în universul extrem de larg și divers al școlilor ce au ființat la Suceava, odinioară sau până astăzi, pentru ca apoi să ne introducă în lumea învățământului superior, de stat, a învățământului particular sau în cel al minorităților naționale – armeană, ebraică, ucraineană, germană, polonă, rusă, rromanică.

Lucrarea este însoțită și de date statistice, fotografii cu valoare de document, un impresionant aparat critic, o vastă bibliografie și un Indice de nume, fapt ce conferă lucrării toate calitățile unei opere științifice cu elementele necesare documentării, verificării și utilizării corecte a ei.

Autorul face dovada priceperii, iscusinței și competenței de-a investiga un uriaș material faptic, de a-l selecta și ordona logic și cronologic, de-a îmbina detaliul cu esențialul, de-a împarte și desparte faptele în utile și inutile, viageră și efemere, generale și particulare, așa fel, încât să rezulte o imagine complexă, cvasicompletă, cu nuanțele și fațetele unui uriaș caleidoscop în care să se găsească și oglindească tot ceea ce a avut și are mai de preț în acest domeniu. Lucrarea iese de sub tipar tocmai în ajunul unei scumpe și emoționante aniversări – cinci veacuri de la trecerea în eternitate a celui mai slăvit dintre domnii Mușatini ce s-au aflat vreodată pe tronul Moldovei, Ștefan cel Mare și Sfânt.

Semnalăm, așadar, cititorului și specialistului că ne aflăm în fața unei realizări temeinice, durabile, scrisă cu talent, cu profesionalism, cu multă înclinație și vibrație, cum n-o putea face decât un iubitor și slujitor de seamă al școlii sucevene, ca o încununare a unei cariere didactice de patru decenii.

Mihai Iacobescu

Arhiepiscop Teodosie Petrescu, Adrian Rădulescu, *Mitropolia Tomisului, tradiție și actualitate*, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2004, 189 p. + 9 planșe

Dobrogea, cu vestigiile sale milenare dar și cu întreaga paletă de personalități, instituții și evenimente marcante, ocupă un loc distinct în patrimoniul istorico-cultural și spiritual al națiunii române. Este un spațiu în care s-au intersectat și au zămislit diverse civilizații, un teritoriu în care oamenii au viețuit, au luptat, au creat și continuă să creeze valori perene.

În rândul instituțiilor cu un rol deosebit în dezvoltarea comunității locale, în special, și a spiritualității românești, în general, se remarcă Biserica Ortodoxă. Înalt Prea Sfinția Sa, prof. univ. dr. Teodosie Petrescu, Arhiepiscop al Tomisului, în colaborare cu regretatul prof. univ. dr. Adrian Rădulescu, întemeindu-se pe doleanțele dobrogenilor referitoare la re/înființarea Mitropoliei Tomisului, au elaborat un studiu științific privind evoluția instituțională a creștinismului ortodox în această parte a țării.

IPS Teodosie, Arhiepiscop al Tomisului și Decan al Facultății de Teologie Ortodoxă din Constanța, este bucovinean, născut în localitatea Dorna Arini. Absolvent al Facultății de Teologie din București și beneficiar al unei burse de studii la Universitatea din Birmingham (Anglia), a devenit doctor în teologie în anul 1999, ocupând un loc de cinste printre slujitorii Bisericii Ortodoxe Române.

Prof. univ. dr. Adrian Rădulescu (1932-2000), fost director al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța și fost Rector al Universității „Ovidius”, a bătut în lung și în lat Dobrogea în periegeze și pe șantiere arheologice, punând în lumină vestigiile acestui spațiu istoric.

Studiul intitulat *Mitropolia Tomisului, tradiție și actualitate* este al patrulea volum din Colecția *Dobrogea creștină*, fiind structurat pe șase capitole, *Argument, Anexă, Bibliografie generală* și un rezumat extins în limba engleză. Cartea se dorește a fi o sumă de argumente istorice menite să susțină ideea „definitivării statutului eparhiei tomitane” (p. 6).

În primul capitol, *Apostolicitatea creștinismului românesc*, autorii prezintă un șir de informații oferite de scriitorii antici și medievali privind propovăduirea Evangheliei lui Hristos de către Sfinții Apostoli Andrei și Filip. Întru susținerea acestor informații vin tradițiile și obiceiurile folclorice care s-au păstrat în conștiința și spiritualitatea românească.

Capitolul al II-lea aduce numeroase dovezi referitoare la faptul că *Scythia Minor – un pământ sfințit de jertfa martirilor*. Așa cum afirma Mircea Eliade, „cauzele triumfului final al propagandei creștine pot fi sintetizate, în primul rând, în credința de nezdruncinat și forța morală a creștinilor în fața torturii și a morții”. Dobrogea este un teritoriu în care creștinismul s-a afirmat de timpuriu, într-o perioadă în care autoritățile romane luau măsurile cele mai drastice împotriva persoanelor care urmau calea lui Hristos. Din acest motiv, diverse texte religioase din estul sau vestul Europei pomenesc numeroase nume de martiri originari sau care și-au găsit tragicul sfârșit în *Scythia Minor*. Datele respective sunt confirmate în multe cazuri de rezultatele săpăturilor arheologice realizate în ultima jumătate de secol.

Următorul capitol se ocupă de *Ierarhi și organizare ecleziastică în Scythia Minor – secolele VI-XIV*. Autorii menționează că prima mărturie documentară privind existența unui episcop (episcopul *Evangelicus*) în cetatea Tomis datează de pe la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea. Spre deosebire de alți istorici ai bisericii, care consideră că Tomisul a devenit scaun mitropolitan în anii 518 sau 520, cercetătorii constănțeni aduc argumente în favoarea statutului de autocefalie pentru eparhia *Scythiei Minor* începând cu secolul al IV-lea. Chiar dacă, din cauza năvălirii popoarelor migratoare, ierarhii tomitani au fost obligați să se refugieze în „locuri tănuite”, instituția mitropolitană a continuat să existe, dovada fiind și descoperirea sigiliilor de plumb a mitropoliților *Anicet* și *Vasile*, din secolele X-XI. Ulterior, în secolele XII-XIII, titularul Scaunului mitropolitan și arhiepiscopal al Tomisului a fost transferat în Scaunul vlădicesc al Țării Românești, conchid autorii.

Capitolul al IV-lea pune în lumină *Bazilici și monumente creștine în contextul etnogenezei românești – sec. III-VII – în Dobrogea*. Stăpânirea romană asupra spațiului dobrogean, care începe în anii 29-28 î. Hr. și continuă până la sfârșitul veacului al VII-lea d. Hr., a creat un cadru favorabil pentru afirmarea și proliferarea creștinismului nu numai în Moesia Inferior, ci și în teritoriile situate la nord-est și vest de această provincie. Cele 35 de bazilici cercetate până astăzi mărturisesc existența unor comunități locale creștine și prezența unei vieți bisericești organizate încă din secolul al IV-lea d. Hr. Dovezi incontestabile privind îmbrățișarea noii religii sunt izvoarele epigrafice (în greacă sau latină), sculpturile și monumentele arhitectonice anepigrafice, numeroasele obiecte de cult și podoabele confecționate din diverse metale.

Continuitatea elementului creștin. Asimilarea popoarelor migratoare prin creștinare constituie tema centrală a altui capitol. Pătrunderea în Dobrogea a triburilor migratoare, atrase de bogăția și fastul Imperiului Bizantin, a fost însoțită de distrugerea multor așezări urbane, determinând dezorganizarea economiei, administrației și ordinii ecleziastice. Invasia avaro-slavă a condus la un relativ regres în evoluția creștinismului, structurile oficiale suferind puternic în exercitarea atribuțiilor în sferile lor de competență. Chiar dacă datele referitoare la o viață ecleziastică organizată în secolele VI-VIII sunt, practic, inexistente, mențiunea unuia dintre cataloagele scaunelor episcopale cu arhiepiscopiile autocefale, întocmit în anul 882-883, privind Eparhia Tomisului dovedește perpetuarea instituției episcopale după secolul al VI-lea. De la mijlocul secolului al XIII-lea și până la mijlocul veacului următor Dobrogea s-a aflat sub coordonarea spirituală a mitropolitului de Vicina. În timpul stăpânirii otomane, în acest teritoriu și-au exercitat autoritatea mitropolii Proilaviei (cu reședința în orașul Brăila), Dristrei (vechiul Durostorum) și, ulterior, Tulcei. „Deși încadrați sistemului administrativ otoman, românii din Dobrogea își vor păstra nealterat, susțin autorii, caracterul național, limba, obiceiurile și, nu în ultimul rând, religia creștină, ceea ce a reprezentat filonul cel mai important manifestat prin practicarea neîntreruptă a credinței propovăduite de însuși Sfântul Apostol Andrei”.

Capitolul de încheiere analizează procesul legat de *Reintegrarea Dobrogei în cadrul statal românesc. Reorganizarea ecleziastică în perioada modernă și contemporană*. După preluarea oficială a teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră de către autoritățile române, parohiile ortodoxe din județele Tulcea și Constanța au fost incluse în componența Eparhiei Dunării de Jos. Au fost luate măsuri în vederea așezării pe temelii solide a bisericii ortodoxe: au fost reparate și construite biserici, a sporit numărul de clerici, parohiile au fost împărțite pe categorii, au fost introduse foi matricole și de inspecție etc. Primul război mondial a afectat în cel mai grav mod evoluția Dobrogei, însă nu a întrerupt activitățile religioase și nu a desființat instituțiile tradiționale.

Reîntregirea națională a avut implicații pozitive și asupra dezvoltării vieții spirituale. În anul 1923, Patriarhia Română a dispus reînființarea Episcopiei Tomisului, cu jurisdicție canonică și administrativă asupra județelor Constanța, Ialomița, Durostor și Caliacra. În această perioadă, eparhia a cunoscut o adevărată înflorire în plan cultural și spiritual. Însă declanșarea celui de-al Doilea război mondial și, apoi, instaurarea comunismului în România au avut repercusiuni extrem de nefaste pentru evoluția ecleziastică. Sub aspect administrativ, în 1950, Episcopia Tomisului a fost înglobată Episcopiei Galaților, revenindu-se la denumirea de Episcopia Dunării de Jos, cu sediul la Galați. Doar căderea regimului comunist a permis reactivarea Arhiepiscopiei Tomisului, în martie 1990. În prezent, enoriașii dobrogeni și liderii lor spirituali militează pentru ridicarea eparhiei la rangul de mitropolie.

În *Anexă* sunt incluse extrase din protocolul verbal al ședinței Grupului de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului, din 10 septembrie 2003. Acest grup „își propune să demonstreze științific și să militeze pe căile puse la dispoziție de mass-media pentru a convinge Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de legitimitatea dorinței dobrogenilor ortodocși”. Reținem din numeroasele luări de poziție cuvintele cunoscutului cercetător constănțean Mihai Ieremia: „Crearea unei Mitropolii a Tomisului nu trebuie considerată, cel puțin din punctul meu de vedere, ca o contrapondere, ci ca o întregire a unei structuri ce privește întreg statul român.

Nu rupem din cele existente, ne consolidăm aici și creștem ca orice provincie românească ... acum e momentul. S-a creat în prima fază o episcopie la Constanța, apoi o Arhiepiscopie și e momentul acum să se creeze o Mitropolie”.

Scrisă cu mult suflet, lucrarea *Mitropolia Tomisului, tradiție și actualitate* este o pledoarie pentru depășirea unui statut nemeritat de către cea mai veche structură ecleziastică creștină din România și nouă, bucovinenilor, care am sprijinit și cu alte ocazii Dobrogea și dobrogenii (1877-1878, perioada interbelică etc.), nu ne rămâne decât să sperăm că doleanțele românilor din acel colț de țară se vor materializa în cel mai scurt timp.

Ștefan Purici

**Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*,
Iași, Editura Polirom, 2003**

Rebecca Haynes este lector, specialist în Studii Românești, la Institutul de Studii Slave și Est-Europene din cadrul University College, Londra. Este, fără nici o îndoială, o autoritate în domeniul relațiilor româno-germane. A publicat numeroase cărți, printre care *Occasional Papers in Romanian Studies* (1998), și articole: „German Historians and the Romanian National Legionary State, 1940-1941“ (1993), „Germany and the Establishment of the Romanian National Legionary State, September 1940“ (1999), apărute în *Slavonic and East European Review*.

Făcând apel la multe surse nepublicate, multe dintre ele din arhivele românești, la colecții de documente publicate și la o impresionantă bibliografie, lucrări de referință în domeniu, jurnale și memorii, Rebecca Haynes reușește să demonstreze că are capacitatea de a domina și selecta imensa informație specifică perioadei pe care o analizează.

Scopul întregii politici externe a României, în perioada interbelică, a fost acela de a menține integritatea teritorială a țării. Pentru îndeplinirea acestui obiectiv Ministerul român de Externe a răspuns posibilelor amenințări din partea statelor revizioniste prin integrarea României în sistemul securității colective, susținut de Franța.

Nicolae Titulescu a încercat, în perioada 1932-1936, să consolideze poziția României în sistemul de securitate colectivă prin încorporarea Bucureștiului în sistemul de alianțe franco-sovietic, început în anul 1935. Această atitudine a fost respinsă de majoritatea clasei politice, anti-bolșevice, a României.

Rebecca Haynes reușește să demonstreze că, în timp ce politica pro-sovietică dusă de Titulescu îi deranja pe politicienii români, sistemul de securitate colectivă sprijinit de Franța începea să se destrame.

În contrast cu marea majoritate a istoricilor români, cercetătoarea britanică constată o îndepărtare de linia pro-franceză a politicii externe românești o dată cu demiterea lui Titulescu din funcția de ministru de Externe, la sfârșitul lunii august 1936. Devenit incomod pentru Carol al II-lea, Titulescu nu era agreat nici de majoritatea politicienilor români, în special datorită sprijinului manifestat pentru un pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică.

După 1936, susține Rebecca Haynes, Carol al II-lea și miniștrii săi de Externe au încercat să ocupe o poziție de neutralitate neoficială față de Marile Puteri, politică ce presupunea – inevitabil – dezvoltarea relațiilor cu Germania. Autoarea indică trei factori esențiali care au grăbit România să se apropie de Reich. Primul factor, cel al relațiilor economice, a fost de o extremă importanță pentru că, începând cu martie 1935, când s-a semnat tratatul economic, Germania începea să-și restabilească dominația economică pe care o avusese înaintea primului război mondial, în România. Pe de altă parte, Germania era singura țară capabilă și dornică să absoarbă resursele agricole și materiile prime din România, în schimbul bunurilor industriale.

Al doilea factor era chestiunea Ungariei revizioniste, politicienii români temându-se că Germania va fi dispusă să sprijine Ungaria în revendicările sale teritoriale asupra României.

Al treilea factor a fost teama de Uniunea Sovietică, știut fiind faptul că la nivelul clasei politice românești sentimentele anti-sovietice și anti-bolșevice erau dominante.

Perioada din august 1936 până în decembrie 1937, cât Victor Antonescu a fost ministru de Externe, se caracterizează prin încercarea de a realiza neutralitatea între Marile Puteri și de a stabili legături puternice cu Reich-ul. Cel mai înfocat susținător al acestei politici a fost Gheorghe Brătianu, influențat de declarația de neutralitate a Belgiei din toamna anului 1936. În octombrie 1936, guvernul belgian a declarat că articolul 16 din Liga Națiunilor nu se poate aplica fără acordul Belgiei. Datorită acestui articol, membrii Ligii Națiunilor erau obligați să acorde dreptul de trecere pe teritoriul lor forțelor armate ale oricărei țări care era membră a Ligii, pentru a proteja un alt stat membru dacă era victimă a unei agresiuni. Respectarea articolului 16 avea serioase consecințe față de România, căci Uniunea Sovietică s-ar fi putut folosi de acest drept pentru a trece prin România spre a ajuta Cehoslovacia în eventualitatea unui atac german.

Chiar ideea „blocului neutrilor“, lansată de Gafencu în toamna anului 1939, își are originea în concepția lui Gheorghe Brătianu și în conferințele și articolele publicate de eminentul istoric în anii 1936-1937. Politica de păstrare a neutralității a fost urmată de guvernul Goga-Cuza, din decembrie 1937 și până în februarie 1938.

În timp ce aproape toți istoricii români afirmă că România a fost singura țară care a rămas loială Cehoslovaciei, în 1938, Rebecca Haynes demonstrează, pe baza unor documente care nu lasă loc îndoielii, că Ministerul de Externe, condus de Nicolae Petrescu-Comnen, a căutat să evite îndeplinirea obligațiilor față de Cehoslovacia, pentru a-și putea menține neutralitatea față de Reich. România ar fi fost nevoită să intre într-un posibil conflict doar dacă s-ar fi lansat un atac împotriva Cehoslovaciei de pe teritoriul ungar. România a îndemnat guvernul cehoslovac să ajungă la o „înțelegere“ cu germanii.

Numirea lui Gafencu, în decembrie 1938, la Ministerul de Externe a însemnat continuarea politicii pentru păstrarea neutralității și a „echilibrului“ între Marile Puteri. Această politică de echilibru s-a putut menține în anul 1939, dovada incontestabilă fiind acordul economic cu Germania, din martie 1939, dar și garanția anglo-franceză pentru România, din 13 aprilie același an.

Acordul economic cu Germania a fost bine primit chiar și de miniștrii pro-occidentali, cazul lui Armand Călinescu fiind relevant. Mai mult, după ocuparea Cehiei, Germania își recăpătase întâietatea în economia României, 50% din exporturile Bucureștiului luând calea Berlinului. În ceea ce privește garanția anglo-franceză, România a cerut și a impus să-i fie respectată politica de „echilibru“ și a respins orice garanție reciprocă ce ar fi putut obliga România să intervină de partea anglo-francezilor împotriva Germaniei. În aceeași perioadă Bucureștiul a refuzat să transforme alianța polonă-română, constituită pentru apărarea mutuală împotriva unui atac rus, într-un acord *erga omnes*.

Cercetătoarea britanică reușește să demonstreze că scopul principal al lui Gafencu, în anul 1939, a fost acela de a preveni includerea României în diverse planuri britanice de a crea un bloc anti-german în Estul Europei.

Din toamna anului 1939, politica de echilibru a lui Gafencu devenea din ce în ce mai greu de menținut și după invazia sovietică în Polonia, la 17 septembrie 1939, principala teamă a României era că Germania va permite încorporarea Basarabiei în Uniunea Sovietică.

După ce, la 28 mai 1940, Belgia a capitulat, guvernul român și-a declarat dorința de a avea colaborări mai strânse cu Reich-ul „în toate domeniile“. Gafencu, care nu agreea această nouă orientare, și-a prezentat demisia pe 1 iunie.

Bazele alianței dintre Antonescu și Germania, susține Rebecca Haynes, au fost puse de regele Carol al II-lea în vara anului 1940. Prinsă între Germania și Uniunea Sovietică, legăturile României cu Occidentul deveneau din ce în ce mai dificil de păstrat, în timp ce influența Germaniei și a Uniunii Sovietice creștea în problemele Est-Europene. Amenințarea sovietică era considerată mult mai periculoasă decât cea germană, existând teama, justificată altminteri, că ocuparea României de către ruși ar duce la distrugerea monarhiei românești și a clasei politice. Dincolo de afinitățile naționaliste, orientarea României către alianța cu Germania a fost

pragmatică și s-a datorat fricii de Uniunea Sovietică. Pragmatismul apropierei de Germania dădea sens și scopului României în războiul ce începuse și anume reîntregirea României Mari.

Într-un mod original și extrem de interesant, cercetătoarea britanică găsește similitudini cu perioada anilor 1936-1940 în secolele XVII-XVIII. Așa cum Brâncoveanu a reușit să „navigheze” între Imperiul Otoman, cel Habsburgic și cel Rus, așa cum, în sec. al XIX-lea, conducătorii românilor au exploatat inteligent tensiunile dintre Imperiul Otoman și cel Țarist și au captat bunăvoința puterilor occidentale, în septembrie 1940 România a intrat în tabăra Axei când era evident că acest lucru era singura sa protecție împotriva unei agresiuni sovietice.

Lucrarea Rebecăi Haynes se va impune, suntem convinși, în literatura de specialitate din România și va deveni, într-un viitor nu prea îndepărtat, un punct de referință în studierea acestei perioade. Chiar dacă intră în contradicție cu majoritatea opiniilor exprimate în istoriografia din România, cercetările și concluziile cercetătoarei din Marea Britanie nuanțează o perioadă considerată „clară” în politica externă a României. Luciditatea analizei și finețea interpretării, documentația impresionantă și depășirea oricăror tipuri de clișee istoriografice, ne determină să afirmăm că suntem în fața unei reușite incontestabile care poate schimba punctele de vedere devenite „clasice” în legătură cu perioada dintre anii 1936 și 1940.

Ionel Sîrbu

Jan T. Gross, *Vecini. Suprimarea comunității Evreiești din Jedwabne, Polonia,* Iași, Editura Polirom, 2002

Jan Gross este profesor de științe politice la New York University și este specialist în istoria contemporană. Cartea a apărut în 2001 la Princeton University Press și a fost tradusă, pentru Editura Polirom, de Delia Cursan. Beneficiază de o prefață semnată de Vladimir Tismăneanu, politolog de o profunzime unanim recunoscută, profesor la Universitatea Maryland.

Imediat după apariția sa, cartea a provocat controverse aprinse în Polonia – țara de origine a autorului – și în întreaga Europă. Când am fost rugat de profesorul Vasile Lica să fac o recenzie acestei cărți m-am gândit că, ținând cont de titlul lucrării, este vorba de o istorie locală abordată, poate, dintr-o perspectivă modernă ce face apel la o manieră de tip interdisciplinar. După lectură am avut plăcuta surpriză să constat că autorul reușește, prin maniera de a prezenta și analiza faptele istorice, să creeze mult mai mult decât o carte: pune cititorul în fața unui examen de conștiință pornind de la un caz analizat și disecat în profunzime. Ceea ce s-a întâmplat la Jedwabne nu este un fapt izolat decât prin „metodele” abominabile prin care o întreagă comunitate – aproximativ 1.600 de oameni – a fost exterminată în numai 8 ore ale zilei de 10 iulie 1941.

Profesorul Gross reușește, admirabil spunem noi, să demonstreze că nu doar scopurile ci și metodele politicii totalitare de dreapta sau de stânga, au schilodit societățile în care s-au manifestat, cea mai gravă consecință fiind instituționalizarea resentimentului.

Shoah-ul în general, cel polonez în particular, trebuie să devină o problemă centrală a istoriei moderne a Poloniei pentru faptul că ștergerea „de pe suprafața pământului (e vorba de Polonia-n.n. I.S.) a unei treimi a populației sale urbane” generează o responsabilitate uriașă care nu mai poate fi pusă doar pe seama unor indivizi marginali – Szmalcownicy – din societatea poloneză, doar în responsabilitatea „drojdiei societății”.

Autorul atrage atenția că relațiile dintre polonezi și evrei în timpul războiului nu mai pot fi abordate doar „din perspectiva unei analize conservatoare ca fiind mediate de forțe exterioare – de naziști și de sovietici”. Acest fapt este valabil până la un anumit punct, responsabilitatea polonezilor nemaiputând fi pusă în paranteze. Analiza ce ne este supusă atenției ar trebui privită cu maximă responsabilitate de istoriografia din România, în opinia noastră existând multe asemănări între cazul Poloniei și cel al României.

Ani de zile, prea mulți ani, istoriografia română a pus între paranteze raporturile dintre români și evrei în timpul războiului sau a încercat să le analizeze plasând responsabilitatea fie pe seama naziștilor, fie a sovieticilor. Nu mai putem evita – nici nu este moral să o facem – o analiză serioasă a acestor raporturi, pe baza faptelor ce pot fi demonstrate fără nici un fel de probabilitate sau incertitudine.

Analiza acestor raporturi și stabilirea gradului de responsabilitate nu trebuie să ne conducă la culpabilizarea unei întregi națiuni, pentru că, potrivit lui Adam Michnik, „nici o națiune nu poate fi considerată colectiv responsabilă pentru asemenea atrocități”.

Și în Polonia și în România au existat anumite stereotipuri în rândurile celor două comunități, mulți istorici afirmând că intensitatea brutalității împotriva evreilor nu poate fi separată de „presupusa colaborare colectivă a evreilor cu ocupația sovietică”. Mitul iudeo-comunismului, susține Vladimir Tismăneanu, atât de răspândit în epocă, revine și astăzi în discuțiile legate de deceniile patru și cinci din secolul trecut.

La Jedwabne, Comisia care a cercetat documentele de arhivă a recunoscut rolul trupelor germane ca factor catalizator al masacrului, crimele propriu-zise fiind comise, fără nici o umbră de îndoială, de aproximativ 40 de polonezi. Din această perspectivă, cartea politologului american de origine poloneză, este o adevărată lecție ce poate fi urmată, ca metodă și modalitate de a analiza și interpreta sursele istorice, de cercetătorii din România.

Cartea prezentată de noi este, potrivit autorului, un tip de analiză pe relația „invadatori-victime-martori” și este, în același timp, o carte tipică despre Shoah pentru că nu întrevide posibilitatea epuizării discuției.

Szmul Wasersztojn, care a fost martor la pogrom, afirma că: „Înainte de izbucnirea războiului, în Jedwabne trăiau 1 600 de evrei. Dintre aceștia numai șapte au supraviețuit, salvați de o poloneză pe nume Wyrzykowska, care locuia în apropiere.(...) În cele din urmă, au început cea mai importantă acțiune – arderea.(...) Însângeați și răniți, evreii au fost împinși în hambar. Apoi hambarul a fost stropit cu petrol lampant, după care i s-a dat foc”.

Profesorul Gross lansează și o altă ipoteză extrem de interesantă atunci când afirmă că exproprierea proprietăților evreiești, peste tot în Europa, a fost un factor motivant în comiterea unor astfel de atrocități. Paralela cu legislația antievreiască din România, începând cu guvernarea Goga-Cuza și până la legile din toamna anului 1940 și iarna dintre 1940-1941, este izbitoare confirmând, dacă mai era cazul, că dincolo de o anumită particularitate legată de specificul fiecărei țări, există și puncte comune ale cauzelor Shoah-ului din Europa.

În Polonia s-au declanșat și progromuri postbelice, în Cracovia în 1945 și în Kielce în 1946. În cazul Poloniei, la baza violenței antisemite „a existat întotdeauna suspiciunea asupra practicării crimei rituale, convingerea că evreii folosesc pentru a prepara mața sânge proaspăt de copii creștini”. Această credință exista în mintea foarte multor catolici polonezi și nu neapărat numai din mediul rural. Zvonurile că evreii aveau asemenea practici au determinat mulțimile să iasă pe străzile orașelor poloneze, chiar și după al doilea război mondial.

Ceea ce definește moderna abordare a politologului american este și faptul că propune o nouă metodă de analiză a surselor. „Pentru început, spune autorul, propun modificarea modului în care abordăm sursele din perioada respectivă. Este recomandabil ca, atunci când luăm în considerare mărturiile supraviețuitorilor ca probe privind anumite evenimente, să o facem nu dintr-o perspectivă critică apriorică, ci pornind de la premisa conform căreia ele sunt în principiu adevărate. Acceptând ceea ce am citit într-o relatare ca pe un fapt real, până în momentul în care găsim argumente convingătoare care să dovedească contrariul, am evita mult mai multe greșeli decât dacă am adopta un punct de vedere opus, care necesită din partea noastră precauție și scepticism față de orice mărturie până în momentul în care găsim o confirmare independentă de conținutul acesteia. Cu cât mai mare este catastrofa, cu atât mai mic este numărul supraviețuitorilor”.

Impecabil documentată, admirabil scrisă, lucrarea profesorului Gross este actuală, ca mesaj și interpretare, punându-ne în fața unui examen dureros de aducere aminte. Avem certitudinea că ea este la fel de utilă și românilor pentru că ceea ce s-a întâmplat în Polonia a avut

loc și în România, cu alte mijloace, la altă dimensiune și cu altă intensitate. Trebuie să privim, potrivit expresiei lui Grigore Gafencu, cu luare aminte în „gropile conștiinței noastre“, pentru a înțelege și explica trecutul în beneficiul prezentului și viitorului acestei națiuni.

Politologul american, în cazul Poloniei, făcea o interesantă afirmație în relația trecut-prezent-viitor: „Alături de celelalte țări europene, Polonia nu este o excepție în acest sens. Și asemenea câtorva alte națiuni, pentru a-și recupera propriul trecut, Polonia va trebui să și-l spună ei înseși încă o dată.(...) În concluzie, cred că am atins un stadiu în care noua generație, crescută într-o Polonie a libertății de exprimare și a libertății politice, este gata să se confrunte cu istoria reală a relațiilor dintre polonezi și evrei din timpul războiului“.

În fața unor astfel de argumente nu mai este nimic de adăugat. Câteva ore sau zile de reflecție ne vor face să admitem faptul că aceste concluzii sunt la fel de valabile și în cazul României. Să sperăm că vom avea calmul și luciditatea să ne asumăm trecutul pentru a ne putea construi viitorul pe adevăr, dreptate și valori democratice.

Este o reală provocare la adresa istoriografiei din România și o datorie morală a poporului nostru de a-și asuma erorile și crimele trecutului.

Ionel Sîrbu